

Bestuursverslag 2018

Tryater

Tryater
Oostersingel 70
8921 GB Leeuwarden

Inleiding

Dit jaarverslag dient ter verantwoording van de activiteiten van stichting Fryske Toanielstifting Tryater in 2018. Tryater legt in de eerste plaats verantwoording af aan het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de provincie Fryslân en de gemeente Leeuwarden, maar daarnaast ook aan andere subsidieverstrekkers, financiers, stakeholders en het publiek.

Dit verslag bestaat uit twee onderdelen. Het eerste deel bestaat uit een kwalitatieve beschrijving van de verrichte activiteiten met toelichtingen op talentontwikkeling, de educatieve activiteiten, de bezoekersaantallen en spreiding. In dit deel besteden we meer (dan voorgaande jaren) ruimte aan de drie grote projecten van 2018, *De Opening*, *Wereldburgers van de Voorstreek* en *Doarp Europa*. Dit omdat het uitzonderlijke projecten zijn geweest, die ieder op een eigen manier een bijzondere werkwijze lieten zien. Daarmee geven ze weer waar Tryater nu staat en wat voor de toekomst van Tryater van belang zal zijn.

Daarna volgt in het tweede deel de reflectie op de financiële en organisatorische gang van zaken in 2018 inclusief een overzicht van wat er in het kader van culturele diversiteit is gebeurd. Daarnaast geven we toelichtingen op de prestaties, het toepassen van de governance-regels en goed werkgeverschap, de samenstelling van directie en Raad van Toezicht (inclusief rooster van aftreden en toepassing WNT).

Het jaar 2018 stond in het teken van Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad van Europa 2018 (LF2018). Verschillende grote en kleinere projecten maakten deel uit van het hoofdprogramma van LF2018 er was veel te zien en te doen. Je kon het toegenomen aantal bezoekers aan Leeuwarden merken bij onze voorstellingen, maar ook bij de vele andere LF2018-projecten en gewoon op straat in Leeuwarden. De Culturele hoofdstad voelt als een groot succes. Niet alleen vanwege de grote bezoekersaantallen (ook bij de voorstellingen van Tryater!) of hoe de geïnvesteerde euro's 'terugverdiend' werden, maar vooral omdat veel Friezen hebben kunnen laten zien dat ze in kunst en cultuur geïnteresseerd zijn en dat de bevolgen maatschappelijke betrokkenheid van kunstenaars op een open manier ontvangen werd en op waarde werd geschat.

Tryater werk al jaren aan het (verder) ontwikkelen van het culturele klimaat in Fryslân en het Noorden. 2018 was ook daarbij een belangrijk jaar. Veel van de individuele makers en collectieven aan wiens talentontwikkeling Tryater al jaren bijdraagt (via de talentontwikkelingstrajecten, Tryater-Satellyt en Station Noord) konden door de extra aandacht en middelen die LF2018 meebracht, kansen benutten die er eerder niet waren. Waar zij dat in samenwerking met Tryater deden zie je dat terug in dit verslag (maar dat was gelukkig lang niet altijd het geval want velen kunnen inmiddels ook goed 'op eigen benen staan').

Een ander effect van LF2018 zie je in de vele samenwerkingen die Tryater in 2018 bij het maken van de verschillende voorstellingen en projecten is aangegaan. Samenwerkingen met heel uiteenlopende doelstellingen: van samen iets moois maken tot samen het juiste publiek bereiken of samen de Friese gemeenschap vertegenwoordigen en/of bevragen.

Misschien wel het belangrijkste voor Tryater in 2018 was dat de inhoudelijke uitgangspunten van ons meerjarenbeleidsplan zo goed uit de verf kwamen en door het publiek (maar ook door collega-makers en andere Tryaterstakeholders) herkend en erkend werden: *Community based theater* (voorstellingen die worden ontwikkeld vanuit onderzoek binnen een specifieke sociaal-culturele omgeving) en *Meertaligheid* (het samenbrengen van verschillende lokale en internationale bronnen, geschiedenissen, verbanden en perspectieven).

Het was een goed jaar!

Leeuwarden 29 maart 2018

V.L. Fit

zakelijk directeur/bestuurder

I. Judkovskaja

artistiek directeur/bestuurder

Deel 1 - Artistiek

Tryater - voorstellingen voor volwassenen

Openingsweekend LF2018 (2018verhalen & De Opening)

“Zonder jou kunnen we niet beginnen.”

Je kunt voor de tv blijven zitten om te zien hoe klimaatverandering, polarisatie, vergrijzing en verstedelijking de wereld veranderen. Maar wat vind jij van die ontwikkelingen? Wie willen we met elkaar zijn? Hoe zorgen we voor een divers landschap en duurzame landbouw? Hoe organiseren we een plek waar onze jongeren graag opgroeien? Als de wereld verandert, wat nemen we dan uit het verleden mee de toekomst in? En zijn we een open of een gesloten gemeenschap?

Deze vragen lagen aan de basis van het programma voor Leeuwarden-Fryslân 2018. Ze waren het startschot van een denk-renaissance die een provincie in beweging heeft gebracht.

Tryater werd gevraagd door LF2018 om artistieke en (gedeeltelijk) productionele eindverantwoordelijkheid te nemen voor de officiële opening van het jaar waarin Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad van Europa mocht zijn. De opening verbeeldde het hoofdthema van het jaar: de droom van een open samenleving, “Iepen Mienskip”. Naast een indrukwekkende openingsceremonie in Leeuwarden verbond de opening ook de rest van de provincie Fryslân.

Naast het uitdenken van het concept bestond de grootste uitdaging uit het meekrijgen van veel inwoners van Fryslân en verschillende instellingen. Er heerste een zeker scepsis over de noodzaak van dit jaar, maar ook over de betekenis en waarde van cultuur. Honderden, duizenden gesprekken volgden. Met individuele mensen uit het netwerk en publiek van Tryater, met organisaties van Leeuwarden en van dorpen in de provincie, met culturele instellingen van zowel professionals als amateurs.

We werden teruggeworpen op twee kernvragen:

Wanneer zou de droom van een open samenleving werkelijkheid kunnen worden?

Wat is cultuur en hoe maak je de betekenis hiervan voor iedereen voelbaar?

Het antwoord op de eerste vraag was voor ons: “als het ons lukt om naar elkaar te luisteren”.

Luisteren naar elkaar werd de kern van het hele weekend.

Het openingsweekend verbeeldde de droom van de Iepen Mienskip. Naar elkaar luisteren, met elkaar verhalen delen, met elkaar bedenken wat we mee willen nemen naar de toekomst.

Het is onmogelijk om het over de toekomst te hebben zonder de jongste generatie erbij te betrekken. Daarom werd er in samenwerking met Sjong! en Keunstwurk een project op scholen in de hele provincie georganiseerd.

Op vrijdagmiddag 26 januari om 12 uur zongen op vele scholen van Fryslân kinderen het nieuwe lied van Nynke Laverman en Sytze Pruiksmâ. Speciaal gecomponeerd voor de opening roept het lied op de wereld in te gaan, durven het onbekende te omarmen, wetende dat we altijd thuis terug kunnen keren. Het is aan deze kinderen om later de “Iepen mienskip” verder uit te bouwen en na te leven.

Fryslân heeft meer dan honderd musea, waarvan ruim tachtig aangesloten zijn bij Museumfederatie Fryslân. Naast een museum met een collectie die internationaal aanzien geniet, zoals Keramiekmuseum Princessehof, zijn er ook musea over specifieke regionale ambachten en bijvoorbeeld over duikpakken, kruiden, motorsport en landbouwmachines. Er is zelfs een puzzelmuseum.

Hierin zagen we het antwoord op onze tweede vraag. Dit allemaal – hoe we leven, hoe we werken, hoe we onze vrije tijd besteden, welk belang we aan hobby's geven – vormt onze cultuur. Net als bij opgravingen van oude piramides leren we aan de hand van begraafrituelen, eten dat er mee werd gegeven of huwelijgstekeningen hoe die samenleving, die beschaving haar dagelijks leven en belangrijke momenten vormgaf, ofwel, wat de cultuur van deze verdwenen beschaving was. Dit vormt een helder beeld van de betekenis van cultuur in onze samenleving. Het is simpelweg onmogelijk om onderdeel van een samenleving te zijn zonder deel uit te maken van haar cultuur. Deze gesprekken zorgden ervoor dat veel mensen mee wilden werken aan het openingsweekend.

Op vrijdagavond 26 januari 2018 zwaaiden van Schiermonnikoog tot Oudemirdum en van Zurich tot Appelscha om precies 19.00 uur overal deuren open. Het werd de avond van 2018verhalen. Op meer dan 200 locaties door heel Fryslân ontmoetten de mensen elkaar in winterwarme sferen om verhalen te vertellen en te beluisteren. In veel musea, op bijzondere plekken en bij mensen thuis. Er werden persoonlijke verhalen verteld, verbonden aan voorwerpen waar de verteller iets mee heeft; waarvan hij of zij vond dat het mee de toekomst in moet. Dit werd de avond van *2018verhalen*.

Vanaf zaterdag 27 januari 2018 lag de focus op de stad Leeuwarden. Leeuwarder kinderen traptten zaterdagmiddag af met “Kijk eens wat ik kan” in het kader van het Adje Lambertz-project, één van de hoofdprojecten van LF2018. In het centrum van Leeuwarden verrasten zij winkeland publiek met hun kunsten.

Wie op zaterdagavond naar Leeuwarden kwam, betrad de nieuwe Culturele Hoofdstad van Europa. De hele binnenstad ademde het programma van het komende jaar. Meer dan zestig projecten gaven een voorproefje tijdens de *2018previews*. Bij de stadspoorten werd je begroet door Friese paarden in bijzondere opstellingen. Aan de randen van de Prinsentuin werden Friese en Europese cultuursporten beoefend. De Prinsentuin werd het Lân fan taal, met een geluidsinstallatie en kunstwerken die ons lieten verwonderen over de rijkdom van meertalig samenleven. Alle elf deuren van De Grote Kerk stonden open en je werd meegenomen in een scène van de voorstelling “Marijke Muoi”. In cafés hoorde je gedichten, zag je mensen werken aan het grootste gehaakte kleed van de wereld, luisterde je naar prachtige muziek door de musici van het Oranjewoudfestival. Leeuwarders, Friezen, mensen vanuit heel Nederland en van ver daarbuiten werden meegenomen in de belevenis van het jaar.

Vanaf acht uur begon in de Stadsschouwburg De Harmonie het officiële programma voor genodigden. Vertegenwoordigers vanuit verschillende lagen van de bevolking, bestuurders – landelijk en vanuit Europa -, belangrijke stakeholders van het jaar vulden de grote zaal van de schouwburg. Ze kregen een impressie van de betrokkenheid van de bevolking van het Noorden in dit bijzondere project. Het ging over de verbindende betekenis van cultuur in onze wereld, in Europa. Dit onderdeel werd uitbesteed aan live-communicatiebureau Xsaga. Om negen uur stroomden drie grote pleinen van Leeuwarden vol met mensen.

Hoe geven we een samenleving waarin niemand uitgesloten wordt een kans? Als het ons lukt om naar elkaar te luisteren. Geen betere manier om dit te verbeelden dan door met iedereen samen muziek te maken. De drie pleinen van de binnenstad vormden een groot orkest. Het Noord Nederlands Orkest (NNO), bekende zangers, maar ook vele fanfareorkesten en koren van Fryslân deden hieraan mee.

Op elk plein stond het symbool van Leeuwarden – de Oldehove. Deze torens vormden de podia en functioneerden tevens als projectieschermen.

Een kind sloeg op de gong. Het NNO viel in en anderen volgden haar. Fanfares verschenen op de daken rondom de pleinen, de koren zongen, staand tussen het publiek. Dit geluid zette kleurrijke animaties op de torens in beweging. We zagen een unieke combinatie van live performance en animatie. Het was het verhaal van een meisje dat haar huis uitgaat, de wereld intrekt. Ze maakt een vriendje en samen spelen twee kinderen met de geanimeerde lijnen, reizen in hun fantasie met herkenbare Friese beelden, zoals een zeilboot of een pompeblêd, over het water de wereld in. Via de Oldehove varen ze langs het Atomium en de Eiffeltoren. In hun reis, in hun fantasie zijn er geen grenzen. Ze vertrekken naar de sterren. En zien vanuit de ruimte onze planeet waar ze naar terug keren. Dit was de ouverture voor het lied van het jaar 2018, het lied van Nynke Laverman en Sytze Pruiksma. Nynke zong het lied op het Wilhelminaplein. Ze richtte zich tot de kinderen die net de fantasiereis maakten, terwijl ze op een Fries paard de toren naderde.

Durf jezelf opnieuw te vinden. Vlieg je eigen schaduw voorbij

Op het Oldehoofsterkerkhof zongen Piter Wilkens, een bekende Friese en Leeuwarder troubadour, en rapper Kuo in het Nederlands met haar mee.

Onze stad, provincie, Nederland en ook Europa zijn meertalig. We voegden nog twee talen toe om de rijkdom van meertaligheid en de geschiedenis te benadrukken. Het Jiddisch, een verdwenen taal die ooit zowel in Leeuwarden als in menig andere Europese stad klonk en het Arabisch, de taal van vele nieuwkomers in Europa. Lucette van den Berg, wereldwijd bekende Jiddische zangeres, en Shaza Hayek, bekende zangeres in Syrië en de Arabische wereld en vier jaar geleden gevlucht naar Nederland, zongen niet alleen in hun taal, maar gebruikten ook het muzikale idioom dat bij de Jiddische of Arabische zangculturen hoort.

Het lied begon subtiel met Nynke's stem en de klokken en bouwde op naar een grotere ervaring waar alle aanwezigen – muzikanten en het publiek – aan deelnamen. "De klokken zingen voor ons". Op elke toren verscheen een getekende kerkklok. Een echt klokkentouw reikte tot aan de grond. Op elk plein werden de klokken geluid door een kind en een volwassene. Kinderen die de hoofdrollen speelden samen met Piter Wilkes, Lucette van den Berg en Shaza Hayek. Op het Wilhelminaplein werd de klok geluid door de kinderen en koning Willem-Alexander en koningin Máxima.

Op dat moment begonnen alle kerkklokken van Leeuwarden en heel Fryslân samen te luiden. Een auditief vuurwerk. Zo luidden we het jaar van Leeuwarden-Fryslân als Culturele Hoofdstad van Europa in.

Het bijzondere van dit project was de zeer intensieve samenwerking met vele lagen van de bevolking in Leeuwarden en de provincie. Van de casting van kinderen met diverse achtergronden tot de vele gesprekken met tientallen musea. Van het NNO tot fanfareorkesten, van de musicalopleiding MUZT in Sneek tot Dansschool058 in Leeuwarden. De samenwerkingen leverden veel inspiratie op. Er was ook een heel nauwe samenwerking met de organisatie van LF2018 en met de gemeente Leeuwarden. Het was een echte proeve in het luisteren naar elkaar en om de verschillende disciplines, motivaties en achtergronden bij elkaar te brengen. 'Intensief' en 'leerzaam' zijn de eerste begrippen die aan dit traject refereren. We kijken met veel trots terug op het openingsweekend van LF2018. Omdat het ons gelukt is om poëzie, verbeelding en grootschalige betrokkenheid samen te brengen. (En dat de houding ten opzichte van het jaar na dit weekend veranderde, wat was te meten aan de kaartverkoop die meteen na die zaterdagavond losbarstte.)

Deze openingsavond werd uitgezonden door AVROTROS op NPO1. Landelijk trok de uitzending ongebruikelijk veel kijkers voor een cultureel televisieprogramma. Het was gedurfd om een cultureel programma op *primetime* op NPO1 uit te zenden en dat is te danken aan de inzet van producent Marc Pos van Posvideo en aan Sietske van Weerden, manager van LF2018-projecten bij NPO. Helaas riep deze samenwerking ook veel discussie op over wat het grote publiek wil zien. In tegenstelling tot de visie van Tryater was de inzet van NPO veel meer op bekende Nederlanders en het Koningshuis dan de voorstelling zelf of achtergrondverhalen van de deelnemers. De uitzending leverde veel discussie bij de kijkers uit Fryslân op. Men was klaar met de clichématige weergave van de provincie als het land van blonde boerenjongens en trekkers. Als Tryater vonden we dit een prachtige start van het jaar: het publiek was er samen met ons klaar voor om oude en sentimentele beelden achter ons te laten en op zoek te gaan naar de waarden van het Fryslân van nu. Hier bouwden andere voorstellingen van Tryater in 2018 op door.

Wereldburgers van de Voorstreek

“Ik ervaar iedere dag een mysterie, iedere dag ja. Je moet geraakt worden door de ontmoeting met de mens die binnenkomt.”

Wereldburgers van de Voorstreek was na het Openingsweekend en *Karawane* (chronologisch) het derde project van Tryater in het hoofdprogramma van LF2018. Ook hierin ging Tryater een bijzondere samenwerking aan. Dit keer met een regionale krant, de Leeuwarder Courant.

De kiem voor dit project werd jaren eerder geplant. Toen landelijke en regionale politici de multiculturele samenleving als ‘mislukt’ bestempelden. Ira Judkovskaja, artistiek directeur van Tryater, voelde zich mede dankzij haar achtergrond hier persoonlijk op aangesproken. Daaruit ontstond een logische vraag: is dat zo en wanneer is een samenleving multicultureel?

Op dat moment woonde Ira in Leeuwarden aan de Voorstreek, een verbindingsstraat tussen het uitgaanscentrum en omliggende woonwijken. Een straat met vele winkels. Door de economische crisis kwamen er steeds meer panden vrij. Leegstand werd opgevuld door winkeliers met andere achtergronden, die tijdelijk en goedkoop het leegstaande pand van de gemeente konden huren. Zo ontstond een mozaïek aan winkels, een straat met achter elke deur een ander land. Straten met winkeliers uit alle streken zijn al lang geen vreemd gezicht meer in Nederland. Het bijzondere van de Voorstreek is dat Leeuwarder of Friese families die al vier generaties de winkel runden, burens werden van een Russische supermarkt, een Chinese massagesalon of een afroshop. Men bestaat en werkt naast elkaar en communiceert in het Fries of het Nederlands, gekleurd met verschillende accenten.

Zoals in deze straat gesproken wordt, zoals de taal hier klinkt – zo klinkt dus onze stad. Dat is de klank van onze samenleving. Dat was conclusie van Ira en dat is telkens uitgangspunt geweest van de voorstelling. Samen met journaliste Kirsten van Santen van de Leeuwarder Courant begon ze al in 2015 aan gesprekken en interviews met deze winkeliers. Er werd tijd genomen om mensen goed te leren kennen, verder te komen dan louter het eerste gesprek met “waar kom je vandaan” en ook om de thema’s die in deze straat leven te ontdekken. Later werden ook theatermaakster Aukje Schaafsma en journaliste Jantien de Boer bij dit project betrokken.

Het project bestond uit drie lagen:

- Publicaties in de krant – geschiedenis van de straat, in kaart brengen van alle winkeliers, problematiek van ondernemers in de gemeente en natuurlijk portretten van een aantal ondernemers.
<https://www.lc.nl/dossier/project-voorstreek>
- Op de speciaal hiervoor gebouwde site <https://voorstreek.lc.nl/> waren uitgebreide verhalen terug te vinden.
- De voorstelling focuste zich op de muzikaliteit van de taal die om ons heen leeft.

Deze muzikale voorstelling gaat over de wereld van nu, over het Europa van nu, over het Leeuwarden van nu. Het is de taal van deze straat, het zijn de verhalen van de winkeliers uit deze straat die het beeld bepalen: het is een nieuwe wereld voor veel stadsgenoten. Wereldburgers van de Voorstreek opent de deur naar deze nieuwe wereld in onze stad.

De voorstelling speelde op een locatie in de straat zelf, in een leegstaand winkelpand. Het publiek zat op de tribune en keek door de brede etalageruit op de winkelstraat uit. Naast bijzondere of hilarische verschijningen van de voorbijgangers (altijd veel extremer dan de figuratie die we zelf hadden ingezet), zorgde deze publieksopstelling ook voor het doorbreken van de bubbel waar menigeen zich in bevindt. “Ik wist niet dat mijn stad zo divers was,”- hoorden we regelmatig na de afloop.

Samen met drie spelers van Tryater en muzikant Beppe Costa werd het urenlange materiaal van de interviews beluisterd. Keuzes werden niet alleen gemaakt op basis van inhoud en diversiteit van de verhalen, maar vooral ook op klank. Er werd gewerkt volgens de Verbatim-methode, een nieuwe vorm voor Tryater. Letterlijk, met een chirurgische precisie, woord voor woord, maar ook in uitspraak teksten van de werkelijke mensen op toneel brengen.

Dit leverde een muzikale reis op. De persoonlijke achtergrond van een van de spelers, Raymond Muller, werd als uitgangspunt voor deze reis genomen.

Raymond, geboren en getogen Leeuwarder, loopt na een avondje stappen over de Voorstreek. De Voorstreek, een straat die iedereen kent: met een snackbar en een pizzeria waar je soms een hap haalt, en met vage winkels waar je nooit komt. Het is laat, de schemering en de alcoholroes nemen het over en Raymond belandt in situaties die niet van hem zijn. Ineens is hij de klant die een pyjama voor zijn overleden vader koopt; even later spreekt hij een nuchtere winkelier die in reïncarnatie gelooft. Raymond maakt een trip en krijgt zo toegang tot het ware gezicht van de Voorstreek. Het is een werkelijkheid van dromen, hopen, mysteries, onvergetelijke oneliners en absurde situaties. De situaties in Wereldburgers van de Voorstreek zijn niet verzonnen. Er wordt gespeeld met de rijkdom aan dialecten en accenten van de straat. En waar woorden tekortschieten, neemt muziek het over.

Een van de slotzinnen van de voorstelling was “Wie ben ik als ik de ander niet ken?” Die nieuwsgierigheid naar een ander werd zowel bij het publiek als bij de winkeliers zelf aangewakkerd. Mensen durfden naar binnen bij een winkel waar ze anders aan voorbij liepen of kwamen na jarenlang naast elkaar te hebben bestaan meer met elkaar in gesprek.

Inhoudelijk bouwde Tryater in dit project door op thema’s uit het Openingsweekend van LF2018. Naast de intensieve samenwerking met de Leeuwarder Courant en de winkeliers van de straat, leverde dit project ons een nieuwe manier van werken op: een nieuwe kijk naar taal op het toneel.

“Heel knap creëren de makers door herhaling van zowel tekstfragmenten als visuele elementen de mienskip die een voorstelling per definitie is, waarbij op inventieve wijze gebruik wordt gemaakt van de locatie. Uiteindelijk toont de voorstelling dat een bijzondere straat als de Voorstreek niet uniek is, elke (provincie)stad kent een vergelijkbare winkelstraat. De verhalen en problemen die bij zo’n straat horen zijn evenmin uniek, maar de individuen die die verhalen vertellen zijn dat wel. Precies in die mix van herkenbaarheid en het individuele schuilt de kracht van Wereldburgers van de Voorstreek. Je hoeft niet elk accent of elke gebeurtenis feilloos te kunnen koppelen aan een specifieke winkel en al helemaal niet aan één persoon. Juist door te focussen op de microkosmos van een enkele straat, toont Tryater overtuigend een mienskip in al haar facetten en is door het universele karakter meer iepen dan vele meer hoogdravende projecten.”(Theatermaker, 29-04-2018)

Doarp Europa / proloog Doarp Europa

“Jij zegt: de Europeaan bestaat niet. Ik zou ook kunnen zeggen dat de Fries niet bestaat. Maar jij kunt je verhouden tot wat voor jou een Fries is. Dat maakt de Fries voor jou waar. En hoe meer mensen dat besef delen, hoe krachtiger dat besef wordt. Dat is heel mooi en tegelijkertijd ook weer eng.”

Het laatste project van Tryater in het hoofdprogramma van LF2018 was *Doarp Europa*. Dit project bestond uit vier voorstellingen: de locatievoorstelling, drie huiskamervoorstellingen en een uitgebreid verdiepingsprogramma.

De locatievoorstelling:

Welkom in het Dorp. Dorp waar je woont, waar je werkt, waar je familie is of waar je weleens op vakantie gaat. Welkom in Europa. Europa waar je woont, waar je werkt, waar je familie is of waar je weleens op vakantie gaat. Welkom in Dorp Europa, waar in geuren en kleuren negen dorpelingen zingen, spelen, dansen en vertellen in alle talen die ze machtig zijn. Verhalen over het meisje dat al zo lang in verwachting is. Ze draagt de toekomst in haar buik en trekt van dorp naar dorp, zoekend naar een plek waar ze veilig kan bevallen.

Dit project ontstond als reactie op de voor vanzelfsprekend aangenomen “waarden” in ons dagelijks leven. Wat is Europa? Een continent, een EU, een prinses die uit Fenicië (waar nu Syrië is) over het water naar een Grieks eiland kwam? Wie zijn Europeanen en vinden we onszelf een Europeaan? Zijn plattelandsbewoners Europeanen?

Wat zijn de overeenkomsten in dorpsculturen door heel Europa? Hoe zit het met de archetypes, zoals het knapste meisje van het dorp, de sluwe pastoor, de boze, oudere vrouw en een geile buurman in vertellingen uit verschillende streken? Wat is het heersende beeld van het platteland in Nederland en in Fryslân? En als laatste de vraag die stuwend werd voor alle vier voorstellingen: waar voelen we ons thuis?

Een aantal jaar geleden werd er bekendgemaakt dat na 2035 meer dan 50% van de Europese bevolking in de steden zou wonen. Het viel op dat in beleidstukken en media de Europeaan vanzelfsprekend als bewoner van een grote stad werd gezien. Urbanisatie en stedelijke problematiek lijken hoofdzaken in politiek Europa. Niemand zal betwijfelen dat een bewoner van Milaan of Berlijn een Europeaan is. Hoe zit het met een bewoner van Beetsterzwaag of Wijnjewoude? Behoren dorpsbewoners tot de Europeanen? En hoe zien ze zichzelf?

Een andere stelling die ons opviel was dat men buiten Fryslân onze provincie vooral als boerenprovincie ziet. Een beeld dat tot een jaar of veertig geleden wel klopte, maar heel lastig bij te stellen valt. Daar liepen we bijvoorbeeld tegenaan in de samenwerking met NPO rondom de Opening, dat zie je ook terug in de keuzes die landelijke media maken voor het portretteren of selecteren van nieuws uit de regio. Statistisch gezien werkt maar 4% van de Friese bevolking in de agrarische sector. De meeste bewoners van Fryslân zijn werkzaam in het bank- en verzekeringswezen. Dan volgt zorg als de grootste werkgever, gevolgd door midden-kleine, industriële bedrijven en de recreatieve en toeristische sector.

Hieruit ontstond de gedachte om de voorstelling te laten spelen op de plekken waar mensen in Fryslân werken. We hebben 17 bedrijven/werkgevers in Fryslân bereid gevonden om ruimte te maken voor onze voorstelling. Dat vroeg om een nauwe samenwerking, veel begrip voor elkaars manier van werken voor het belang van deze productie. Het werd een reizende locatievoorstelling. Van locaties als de Rabobank en de GGZ tot een koekjesfabriek, producenten van silo's en reuzenraden tot het AZC. Er werd per bedrijf letterlijk ruimte gemaakt voor de tribune en de voorstelling. En wij leerden veel over hoe men vanuit Fryslân met de rest van de wereld handelt. Geen enkel bedrijf beperkte zich tot landelijke of zelfs Europese grenzen. Koekjes vanuit Hallum worden tot aan Verenigde Emiraten geëxporteerd, silo's worden in Lemmer op de boten richting Florida geladen en deuren voor autobussen gemaakt in Bolsward kom je tegen in de bussen in New York en Hong Kong.

Bijna bij elk bedrijf waar Tryater speelde werden een week of twee voorafgaand aan de voorstellingen kantinegesprekken gevoerd. In een lunchpauze, met een zo uitgebreid mogelijke vertegenwoordiging van de medewerkers van het bedrijf waar we speelden, werd er gesproken over de betekenis van Europa, je thuis voelen en identiteit.

Naar aanleiding van die gesprekken werd er per locatie één scène in het stuk toegevoegd die specifiek toegespitst was op het bedrijf waar we die avond speelden. Het bedrijf / de fabriek als een dorp: met eigen archetypes, verhalen om trots op te zijn of om te verzwijgen.

Om meteen aan het begin van de voorstelling met sentimentele plattelandsbeelden af te rekenen, was de eerste zin van de voorstelling "Welkom op het platteland". Terwijl het publiek de betonnen muren, contouren van machines en de geur van olie tot zich namen, werden ze op het moderne platteland verwelkomd.

"Wolkom op it plattelân! Dit is ús doarp. Ons Dorp. Unser Dorf. Nasza wioska. Us doarp tusken de greiden. Oan de grutte marren. It bûtenfjild. Aan de machtige rivier. Gdzie mozesz poczuc zapach morza. All' ombra delle montagne. Neben dem dunklen Wald. Bosken om yn te ferdwalen..."

"Het gaat in Doarp Europa om die balans als metafoor voor wie we in feite zijn binnen één wereld met open grenzen, met vreemdelingen die onze burens worden, verstokte boeren met gefrustreerde vooroordelen, alleenstaande moeders, hoeren en spelende kinderen die speels de onschuld van een ongewisse toekomst inluiden. Doarp Europa wordt gepresenteerd als een soort cartoon met elke scène die een klein deel van het geheel vertelt. Soms grote verhalen met een overdreven Grieks mythologisch klankbord, soms prachtige kleine verhalen van een dorpeling, een Duitser, een Poolse of een Italiaan. Maar wie je ook bent: voel jij je thuis, waar je ook bent? Als je het vermogen hebt om in jezelf te reizen, op zoek te gaan naar dat thuisgevoel, dan ben je werkelijk overal thuis. Dan is Europa met zijn indringende geschiedenis, met al zijn moeilijkheden en vluchtelingen een klein dorp,

zoals een klein dorp de grote buitenwereld vertolkt; zelfde mechanisme, zelfde mensen, zelfde onderlinge verbindingen.” (Friesch Dagblad, 15-10-2018)

De cast bestond uit negen spelers, waarvan drie uit andere landen met andere moedertalen dan Nederlands of Fries. De voorstelling werd niet alleen meertalig door naast het Fries en Nederlands ook Duits, Italiaans en Pools te gebruiken, maar ook door de “meertaligheid” van de podiumkunsten. Naast toneel waren muziek en dans belangrijke talen van de voorstelling.

“Negen spelers van uiteenlopende herkomst, waaronder Duitsland, Italië en Polen, vertolken negen verschillende visies op gemeenschapszin én individualiteit, Europese eenwording én nationalisme.” - schreef Theatermaker hierover.

De voorstelling werd samengesteld op basis van teksten van Eelco Venema naar aanleiding van zijn interviews met bewoners van Fryslân, en met de spelers, improvisaties en een aantal scènes geschreven door Ira Judkovskaja.

De Huiskamervoorstellingen:

“En al spreken ze in Europa honderd talen, eten ze overal anders en ruiken ze verschillend, ze zijn met elkaar verbonden, dwars door alle eeuwen heen. En daar maken wij deel van uit. Of we dat nu willen of niet.”

Op meer dan 50 locaties, in meer dan 50 huiskamers, werd de proloog van *Doarp Europa* gespeeld in drie variaties. Negen spelers van de locatievoorstelling vormden drie groepen van drie, met in ieder groep een speler die niet in Nederland geboren is.

Over wie we zijn, hoe een ander daar tegenaan kijkt en hoe wij tegen anderen aankijken.

Het publiek werd opgesteld in een “Nederlandse verjaardagsopstelling”. De spelers namen eerst plaats tussen het publiek. Vanuit een poging om een mooi sprookje te vertellen, zoals het hoort op een donkere winterse avond, kwamen de spelers in een discussie terecht over wie ze zijn en vooral wat ze zijn. Projecties, vooroordelen en een ware zoektocht naar identiteit uitte zich in een scène waarin behoefte om je tot een afgebakende identiteit te verhouden (een Fries) clashte met een abstractere identiteit van een Europeaan. Met als laatste scène de bevraging of je je werkelijk met volle overtuiging tot een groep zoals Fries, of een Nederlander, of een Europeaan kan verhouden. En wat het betekent wanneer “ik” een “wij” wordt.

Na elke voorstelling begon er een nagesprek. Over hoe mensen naar zichzelf en hun burens kijken. Met soms hele verbazingwekkende conclusies of inzichten. Burens, vrienden of familieleden kwamen er soms achter dat ze heel verschillende visies hebben op identiteit of waar ze thuishoren, of elkaar uitsluiten zonder dat te willen. Terwijl het zo makkelijk is om aan te nemen dat iedereen in je buurt hetzelfde beeld heeft over wat en wie we zijn.

Na de grote Tryater-projecten die deel uit maakten van het Hoofdprogramma van LF2018 sloten we het jaar af met een veel kleiner maar ook heel bijzonder project:

Nonférence

Karel Hermans maakte *Nonférence* als onderdeel van zijn talentontwikkelingstraject bij Tryater. Karel droomde van het maken van een solovoorstelling, maar tegelijkertijd leek dat hem doodeng. In het kader van zijn talentontwikkelingstraject kwam uit de gesprekken dat zijn solo het beste de vorm van een oudejaarsconference zou moeten hebben. Dit omdat Karel graag zijn performance-kwaliteiten wil combineren met de precisie van toneelspel. Eelco Venema, die Karel ooit in zijn allereerste rol bij Tryater in het kader van de interne opleiding regisseerde, werd bij dit project als regisseur betrokken.

Hieronder verwoordt Karel waarom een conference de juiste vorm is om zijn solo te maken.

- *“Juist het entertainen van mensen en daartegenover het echt kwetsbaar contact met mensen willen hebben is een mooi contrast, conflict waarnaar ik op zoek kan met het medium cabaret. En het is nog steeds een groot innerlijk conflict in mezelf.*
- *Ik ben iemand die veel nadenkt over dingen en die graag ook dingen kwijt wil. Ik weet niet of ze bijzonder zijn, maar ik wil ze graag kwijt en ben benieuwd of een publiek erdoor verrast kan worden of helemaal niet.*
- *Ik ben niet echt maatschappelijk geëngageerd. Maar zou me wel wat meer willen verdiepen in de actualiteit. Door dit aan te gaan, moet ik dat wel. En dat vind ik een fijne uitdaging.*
- *Een conference heeft een aantal elementen in zich die heel leuk zijn om mee te gaan stoeien, te ontleden. Door als het ware te kijken wat zo’n conference nou ‘an sich’ is en hoe ik me daartoe verhoud. Ik zou het wel mooi vinden om eens een lied te gaan zingen, een Franse chanson bijvoorbeeld. Puur als uitdaging. Ik merk dat ik ergens de gedachte verschrikkelijk vind, maar daardoor juist des te leuker.*
- *Ik vind de conference echt iets van hier. Fryslân heeft grote namen voortgebracht als Tetman de Vries, Riens Gratama en Fred Gaaikema. Er zit iets in de Friezen waardoor ze zo van dit medium houden. Ik vind het leuk om hiermee te spelen.”*

Dus kwam er een oudejaarsconference, maar dan wel anders: non-conformistisch, destructief en tegendraads, omdat hij als entertainer zijn eigen entertainment in twijfel wil trekken. *Nonférence* is gemaakt vanuit Karels’ perspectief op wat er in 2018 in de wereld, in Fryslân, in Leeuwarden, bij Tryater en in zijn eigen leven gebeurde.

De voorstelling prikkelde, schuurde, amuseerde en confronteerde. Het zorgde voor veel gelach en discussies na de afloop. Karel is absoluut geslaagd in zijn zoektocht naar een combinatie van non-conformisme, absurditeit en kwetsbaarheid. Eelco Venema leverde met deze voorstelling een indrukwekkende prestatie als regisseur.

Tryater Jong - voorstellingen voor jeugd en jongeren

len dei út it knisterjende libben fan in pûdsje / Een dag uit het knisperende leven van een zakje werd hernomen en doorgespeeld zowel in het Fries als in het Nederlands. In deze jeugdvoorstelling voor kinderen vanaf 4 jaar schuwt Tryater het niet om een maatschappelijk thema als uitgangspunt te nemen. De voorstelling gaat over milieuvervuiling door plastic.

“Je kunt preken dat je kind nooit plastic in de natuur mag laten slingeren. Maar veel beter is het om naar len dei út it knisterjende libben fan in pûdsje te gaan.” (Leeuwarder Courant 18-03-2017)

De voorstelling vertelt een kleurrijk en muzikaal verhaal over plastic. Het is een zintuiglijke ervaring waarbij alle mogelijke theatrale middelen worden ingezet. Het publiek volgt de strijd tussen een broer en een zus. De broer ziet zichzelf als de bewaker van het ritselbos, terwijl de zus het liefst plastic hoort ritselen – omdat plastic altijd mooi blijft en niet stinkt. Deze kleutervoorstelling speelde op scholen door heel Fryslân en is de eerste samenwerking van Tryater met de (noordelijke) maker Karlijn Kistenmaker.

De voorstelling speelde in speellokalen en in kleine zaal van Tryater voor scholen in de gemeente Leeuwarden.

Karawane

“Jolifanto bambla ô falli bambla”. Dit zijn de eerste twee regels uit *Karawane*, een 100 jaar oud klankgedicht van de Dadaïst Hugo Ball. Hugo en andere Dada-dichters schreven dit ‘geluid van onlogica’ om ons eens anders naar de dingen te laten kijken. Te luisteren. Deze manier van denken, van onlogica, werd de basis van de absurde, abstracte, meertalige en multidisciplinaire jeugdtheatervoorstelling *Karawane*. De voorstelling was onderdeel van het hoofdprogramma van LF2018 en werd gemaakt in coproductie met Lân fan taal.

Haps, Mill, Oeffelt en Babel. Met z’n vieren reizen ze door de wereld. Haps is nieuw en heeft tot nu toe nog geen woord gezegd. Mill kleedt zich vaker om dan Lady Gaga en schrijft minstens 27 brieven per dag. Niemand weet aan wie. Oeffelt vangt woorden en klanken, en werkt aan zijn levenslange compositie. En Babel? Babel vraagt en vraagt en vraagt zich af. Huh?! Wat?

“Karawane gaat niet ergens óver, maar is een belevenis waarin taal verschuift, op hol slaat, een spelletje met ons speelt. Dat klinkt abstract en dat blijft het misschien ook voor iedereen die hardnekkig op zoek gaat naar een diepere betekenis en het grote verband. Daarom is deze voorstelling ook zo geschikt voor ouderen die nog wat af willen leren... ..Het maakt duidelijk dat taal niet een middel is waarover wij als eigenaren kunnen beschikken, maar een medium waarop wij meeliften. Het liefst met een beetje lol onderweg.” Uit de viersterren-recensie van Leeuwarder Courant.

De voorstelling speelde in grote zaal van Tryater voor scholen uit de provincie.

Parsifall

“Moet je kiezen met je hart, of met je hoofd, met je gut feeling of je verstand?”

De nieuwe jongerenvoorstelling *Parsifall* is geïnspireerd op de middeleeuwse Arthur-sage van Parcifal en de heilige graal. De voorstelling is een moderne online en offline zoektocht naar de vraag of je anno 2018 je onschuld en naïviteit kunt behouden. Waar schuurt het tussen Parcifal en zijn confrontatie met de wereld?

Parsifall is ontwaakt uit een coma. Hij herinnert zich vaag de bliksem die insloeg in zijn kop. Alles ging op zwart, en zijn herinneringen zijn weg. Hij moet de wereld opnieuw leren kennen. Parsifall is nieuwsgierig, vastberaden en wil zijn idealen najagen. Hij begint zijn queeste en ontdekt de wereld via het internet, social media en zijn twee vrienden. Het blijkt allemaal niet zo simpel. Een voorstelling als een game, waarin een ‘character’ keuzes maakt over volwassen worden en het gevecht aangaat om contact te maken met de wereld om zich heen.

De voorstelling speelde in theaterzalen voor scholen.

Tryater Satellyt - het theaterklimaat in Fryslân versterken door makers en collectieven te steunen

Het doel van het onderdeel Satellyt is om het theaterklimaat in Fryslân te versterken door (nieuwe) makers mogelijkheden en faciliteiten te bieden rondom het maken van een voorstelling. De makers gaan onder andere in gesprek met artistiek medewerkers, krijgen zakelijk advies en krijgen ondersteuning bij de publiciteit.

In 2018 bood Tryater ondersteuning aan twee extra Satellyt-projecten (ten opzichte van het beleidsplan): van Skoft&Skiep en van Haring en Hummus. Deze projecten waren beide onderdeel van het hoofdprogramma van LF2018.

Gepland voor 2018:

Satellyt Illustere Figuren: DAAR (waar geen mens eerder ging)

Gedachtenspingsels op toneel, video-animatie, episch verteltheater, illusionisme, autobiografie of performing arts; de stijl van Illustere Figuren vat zich samen in een eclectische potpourri van stijlen en daarmee dus geen stijl. Maar dat met stijl. Op 17 juni 2013 is het theatercollectief Illustere Figuren opgericht. Ontstaan vanuit de behoefte van zes theatermakers uit het hoge noorden om hun wezen op de spelvloer te werpen en thema's te onderzoeken en te vertolken die moeilijk te begrijpen zijn maar wel relevant of actueel.

In deze voorstelling zoeken Illustere Figuren naar de utopie. Het bereiken van een utopie is onhaalbaar, daarom heet het ook ‘utopie’. Toch poogt Illustere Figuren zo dichtbij mogelijk te komen. Omdat dat exact is wat de mens nodig heeft; een streven, iets om achteraan te blijven gaan. Of zoals Spock, de puntorige Vulcan uit Star Trek zo puntig wist te zeggen: “Het is het lot van de mens om te blijven streven, ongeacht hoe content hij is”.

Met een geschiedenis van vooruitgang en een toekomst omgeven door mist, staan ergens op de tijdlijn vijf Illustere Figuren te fantaseren over de toekomst. Want wat zou er gebeuren als wij dat niet meer zouden doen? Illustere Figuren gaat naar ‘daar’, naar de stip op de horizon met als oneindige halte: de utopie. Een wortel voor de kop van een ezel en een kompas voor de toekomst. Een ode aan streven, een lofzang op de fantasie.

Extra in 2018:

Satellyt Skoft&Skiep: *Het heilige hert van Cambuur*

Het theatercollectief Skoft&Skiep bestaat uit de drie noordelijke theatermakers Karel Hermans, Aukje Schaafsma en Tatiana Pratley. Skoft&Skiep bestudeert de wereld als amateur-antropoloog en maakt voorstellingen met een documentair en beeldend karakter. Het onderzoeksproces en de mensen die zij tijdens het vooronderzoek ontmoeten, spelen een grote rol in de uiteindelijke voorstelling. Infiltratie en participatie zijn kernbegrippen binnen het werk van Skoft&Skiep.

Voetbalclub SC Cambuur en de Agneskerk in Goutum. Je zou ze niet meteen met elkaar in verband brengen. Toch is er iets wat de voetbalclub en de kerk verbindt: het familiewapen van de adellijke Friese familie de Cammingha's, stichters van Leeuwarden. In de kerk van Goutum prijkt een afbeelding van het familiewapen en voetbalclub Cambuur gebruikt het wapenschild als logo. Het was een kind van de nabijgelegen basisschool die de dominee van de Agneskerk wees op de aanwezigheid van het Cambuurlogo in de kerk. Het jongetje dat een rondleiding kreeg door de kerk herkende meteen het rode liggende hert in goud en riep enthousiast: 'zijn jullie ook al fan?!' Zo vormt het verhaal van het jongetje in de Agneskerk de aanleiding voor een zoektocht naar de verborgen verbintenis tussen de Agneskerk en SC Cambuur.

In het project *Het heilige hert van Cambuur* gingen voetbal en religie een verbintenis aan. Het vormde de lijn van de voorstelling – de zoektocht naar wat geloven in deze tijd betekent. De sociale rituelen rondom voetbal en religie werden verbonden in een sterke theatrale vorm.

"Met tientallen dorpsbewoners en een paar professionele acteurs biedt Het heilige hert van Cambuur precies dat wat het nastreeft: een uitbundig volksfeest met grote groepschoreografieën, gestileerde re-enactment, enkele hilarische scènes en een hoopgevend verhaal." – schreef Theaterkrant over de voorstelling.

Satellyt Haring en Humus: *Eritreatown*

Haring en Hummus maakt voor het eerst onderdeel uit van het Satellyt-programma van Tryater. Haring en Hummus is een stichting van theatermaker Janneke de Haan en psychologe Geertje Postma. Samen creëren ze bijzondere community-art projecten met 'nieuwkomers' en bestaande bewoners van Fryslân.

De visie van Haring en Hummus bestaat uit het creëren van leefbare dorpen waarin alle bewoners respectvol met elkaar omgaan, elkaar ondersteunen en inzicht dan wel interesse hebben in elkaars levensverhaal. De mensen in deze dorpen, ongeacht hun achtergrond, laten zich niet leiden door vooroordelen en labels, maar gaan een eerlijk en open contact met elkaar aan. Deze visie probeert Haring en Hummus te helpen realiseren door het organiseren van community-art projecten. Bij deze projecten worden culturele en maatschappelijke interventies ingezet om deelnemers uit de doelgroep samen te laten werken aan een productie (bijvoorbeeld een theatrale wandeling) waarin zij hun eigen verhaal met elkaar en het publiek kunnen delen.

Eritreatown was een community-art project, waarmee Eritrese en andere inwoners van de stad Leeuwarden en Fryslân met elkaar in contact kwamen. In dit project werd onderzocht samen met de deelnemers welke betekenis de Eritrese cultuur en identiteit (kunnen) hebben binnen de context van een stad als Leeuwarden. De Oosterstraat, een winkelstraat in Leeuwarden, veranderde in de maand november in *Eritreatown*. Op drie locaties in de straat werd een voorstelling gespeeld, gemaakt met jonge mensen uit Leeuwarden en uit Eritrea. Daarnaast werden vele winkels betrokken in het project. Van Eritrese cultuur-quiz en kookworkshops tot Eritrese fietstaxi's in samenwerking met Humanity Lab. Een poging om elkaars culturen te leren kennen stond zowel in de voorstelling als in het programma eromheen centraal en ook hoe ingewikkeld en niet vanzelfsprekend het is om elkaar in een korte tijd te leren begrijpen.

"Zo heeft elke scène in Eritreatown een kleine angel. Want ontmoeting, samenwerking of integratie gaat niet vanzelf, het gaat in kleine stapjes. Dat laat dit project op een aangenaam lichte manier zien." – schreef Theaterkrant over de voorstelling.

Internationaal

In 2018 was Tryater een van de 'hosts' van het internationale congres van de International Society for the Performing Arts (ISPA). Dit congres (dat in het kader van de Culturele Hoofdstad in Leeuwarden plaatsvond) had als thema 'Off the Beaten Track'. Via dit thema werd ingezoomd op de betekenis van kleinere gemeenschappen in de samenleving. Tryater heeft op verschillende prominente plekken in het programma voor de inhoud gezorgd.

Mede als gevolg hiervan heeft Ira Judkovskaja een fellowship van ISPA gekregen om haar internationale netwerk verder uit te bouwen. Dit zorgt onder andere voor verbinding met andere gezelschappen die meertalig werken, niet alleen in kleine taalgebieden maar ook in landen waar meertaligheid tot de nieuwe werkelijkheid behoort, zoals Singapore of India.

De afgelopen jaren stonden voor Tryater op internationaal gebied in het teken van verkennen en netwerk opbouwen. Met name in het opbouwen van ons internationale netwerk heeft Tryater in 2018 een flinke stap gezet. Daar hebben vooral de inzet van Tatiana Pratley (huisregisseur van Tryater en vanaf zomer 2020 nieuw artistiek directeur) en Jozanneke Braam (artistiek en zakelijk coördinator) aan bijgedragen. Zij bezochten samen de Informal European Theatre Meeting (IETM)-bijeenkomst in Wales over 'Rural Arts' (sept. 2018). Door de gevoelde affiniteit met dit thema zijn zij in contact gekomen met een aantal interessante mensen, zoals Thomas Cloarec van Theatre PIBA in Bretagne (waar theater gemaakt wordt in het Bretons), Arwel Gruffydd, Artistic Director van Wales Theatre en Anna Lengyel, schrijver, dramaturg en oprichter van PanoDrama company in Budapest. Ook heeft Tryater deze gelegenheid aangegrepen om ons verhaal in een internationale context te doen. Onze missie blijkt tot de verbeelding te spreken en levert veel herkenning en gespreksstof op. O.a. daaruit volgde de uitnodiging van Henk Keizer (die de gesprekken over 'Rural Art' continueert in de komende IETM-bijeenkomsten) om in de aanstaande IETM-meeting in Hull moderator te zijn bij een focusgroep over "collaborations with inhabitants". Dit heeft vooral als doel expertise uit te wisselen op het gebied van de manier van werken in een rurale omgeving met een meertalige context.

In november 2018 werd in Leeuwarden de European Neighboursweek georganiseerd (wederom in het kader van LF2018) met een gevarieerd programma, veelal in het gebouw van Tryater. Er was veel aandacht voor de projecten van Tryater: *Doarp Europa* en *Wereldburgers van de Voorstreek*. Met name de combinatie van het behouden van artistieke integriteit en het intensieve contact met bewoners van Fryslân uit verschillende lagen van de samenleving, kreeg veel waardering.

Sneak Previews

Alleen van *Part-time Paradise* (een coproductie van Tryater en Skoft&Skiep) was in 2018 een Sneak Preview te zien. Omdat er in 2018 al twee extra Satellieten bijgekomen waren en zowel de Opening van LF2018 en het project *Doarp Europa* extra voorstellingen boden (*2018 verhalen* en de huiskamerversie van *Doarp Europa*) is besloten dat het aanbieden van meer Sneak Previews te veel zou worden voor ons vaste publiek.

Part-time Paradise zal in 2019 te zien zijn op Oerol. De voorstelling wordt daar gespeeld op locatie op een functionerende camping (met de spelers tussen mensen die echt aan het kamperen zijn). In 2018 bood het Leeuwarder festival Welcome To The Village de mogelijkheid om hier alvast op de festivalcamping mee te experimenteren. Het werd voor de makers een waardevolle manier om te experimenteren met de mogelijkheden, terwijl het voor het publiek ook een bijzondere theatrale ervaring was.

Talentontwikkeling

Twee jonge makers volgen het talentontwikkelingstraject bij Tryater: Aukje Schaafsma, in 2015 afgestudeerd aan de opleiding Theatraal Performer in Maastricht en Karel Hermans die een jaar later aan dezelfde opleiding afstudeerde. Karel maakte in 2009/2010 deel uit van de eerste lichting van de interne acteursopleiding van Tryater. Zowel Karel als Aukje zijn veelzijdige makers/spelers die zowel hun veelzijdigheid als eigen signatuur bij Tryater verder willen ontwikkelen.

In 2018 speelde Karel in *Karawane*, een multidisciplinaire jeugdtheatervoorstelling, en maakte hij een solo: *Nonférence*. Aukje werkte mee aan *Wereldburgers van de Voorstreek* en zette de eerste stappen voor haar eigen project *Hjir ha ik west* dat ze in 2019 verder ontwikkelt. Beiden waren ze betrokken bij het Openingsweekend van LF2018 (2018verhalen). En beide regisseerden ze onderdelen van het project *Solo*, een samenwerking van het NNO, Lân fan taal en Explore The North in het kader van Station Noord. Zowel Aukje als Karel maken onderdeel uit van Skoft&Skiep, een Satellyt van Tryater.

Tryater wil zich op lange termijn sterker ontwikkelen als het theaterhuis dat (nieuwe) Friese toneelschrijvers stimuleert. Daarom is een meerjarig traject gestart waarin Friestalige toneelschrijvers onder professionele begeleiding hun talent verder kunnen ontwikkelen en kunnen experimenteren. Vanuit het team van dit interne schrijverstraject waren drie schrijvers betrokken bij verschillende projecten van Tryater en bij projecten die deel uitmaakten van het hoofdprogramma van LF2018. Zo schreef Eelco Venema mee aan *Doarp Europa*. Wessel de Vries schreef de teksten van de Satellytvoorstelling van Skoft&Skiep. Ook maakte hij een eerste versie van de familievoorstelling die Tryater eind 2019 zal uitbrengen. Raymond Muller en Eelco Venema schreven ook stukken voor onderdelen van *Under de Toer*, een breed verspreid (community-)theaterproject van LF2018 rondom kerken in Fryslân met een bijzonder verhaal.

Tryater neemt in 2017-2020 deel aan Station Noord, het samenwerkingsverband van podiumkunstorganisaties in Noord-Nederland. Station Noord is gericht op het scouten van 'talenten' en op versterking van talentontwikkeling door onderlinge afstemming over de begeleiding hiervan. Het samenwerkingsverband maakt deel uit van Experimenteerregio *We the North*. In 2018 waren er geen Station Noord-projecten waarbij Tryater als hoofdproducent optrad. Wel was er steun aan de projecten: *What Lies Beneath* (maker: Veerle van Overloop) *Solo* (makers: Karel Hermans en Aukje Schaafsma), *Blinde Vlek* (maker: Maarten Smit) en *The Mad Hatters*, een talentontwikkelingstraject voor Creative Producers in het Noorden.

Het Tryater-onderdeel Tryater-satellyt dient ook gezien te worden als talentontwikkeling.

Bij alles dat Tryater doet op het gebied van talentontwikkeling is er naast aandacht voor de artistieke ontwikkeling ook aandacht voor ondernemerschap: in het bijzonder voor het ontwikkelen van een 'eigen' publiek en het bedenken van strategieën om inkomsten te vergaren.

Coproducties

Het openingsweekend van LF2018 (*De Opening en 2018verhalen*) werd in coproductie met de Stichting Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad van Europa 2018 gemaakt, maar er waren ook vele andere coproductiepartners zowel artistiek-inhoudelijk als productioneel bij betrokken (zie hierboven bij de beschrijving van dit project).

Karawane werd gemaakt in coproductie met Lân fan taal, een tijdelijk programma van de provincie Fryslân over taal en meertaligheid. Tryater nam de rol van hoofdproducent op zich. Lân fan taal dacht in de pre-productiefase mee met de inhoud van het project en werkte samen bij het ontwikkelen van het educatie programma dat bij deze voorstelling hoorde.

Parsifall werd gemaakt in coproductie met De Jonge Republiek, het gezelschap van regisseur en maker Sylvia Andringa. Tryater nam de rol van hoofdproducent op zich. Het was de bedoeling dat beide partijen als gelijkwaardige partners in dit project zouden optrekken, maar doordat het fondswerven voor dit project door De Jonge Republiek niet het gewenste resultaat opleverde, veranderde dit en leunde het project sterker op het vaste personeel van Tryater (vooral wat betreft publiciteit en educatie).

Het project *Part-time Paradise* van Skoft&Skiep waarvan in 2018 een preview te zien was op het festival Welcome To The Village startte ooit als een voorgenomen Tryater Satellyt-project. Om verschillende redenen (waaronder een inhoudelijke interesse maar ook de complexiteit van het project) is gaandeweg het ontwikkelen van dit project besloten het in plaats daarvan als een coproductie (van twee gelijkwaardige partners) te gaan beschouwen.

Educatie

Theatereducatie laat je reflecteren op wat je ziet, ervaart en beleeft. Theatereducatie maakt je kijkervaring rijker. Belangrijk daarbij is dat Tryater de verbinding zoeken met deelnemers en publiek. Pas dan ontstaat een betekenis- en waardevolle ontmoeting met kunst. Bij Tryater zien we educatiemateriaal als onderdeel van de voorstelling, als gezamenlijk kunstwerk. De afdeling educatie is vanaf het eerste moment betrokken bij het maakproces en ontwikkelt parallel aan de voorstelling uitgebreid lesmateriaal dat vakoverstijgend gebruikt kan worden.

Primair Onderwijs: De voorstelling zo optimaal mogelijk beleven staat voorop, met volle aandacht, want we gunnen ons publiek een theaterervaring waarbij ze de tijd vergeten en zich verliezen in het moment. Hiervoor is het nodig om de kinderen of jongeren vooraf voor te bereiden. Soms door uit te leggen wat de etiquette is van theater en soms door al met elkaar te praten over of te werken aan het thema van de voorstelling.

Voor het primair onderwijs ontwikkelt Tryater educatieve programma's bij de jeugdvoorstellingen bestaande uit (digitale) lesbrieven en workshops. Vrijwel altijd is dat lesmateriaal vak- en/of groepsoverstijgend. Zo werden de leerlingen en leerkrachten rondom de voorstelling *Karawane* uitgedaagd om te zoeken naar onconventionele en bijzondere oplossingen met taal. Het divergente denken werd met het lesmateriaal gestimuleerd, wat ook zeer positief ontvangen is door de scholen.

Bij de kleutervoorstelling *Ien dei út it knisterjende libben fan in pûdsje* werd in het lesmateriaal de nadruk gelegd op ruimte voor onderzoek als één van de 21st century skills. Onderzoekend denken, bevragen en niet focussen op goede of foute antwoorden maar op de creativiteit die bij de kinderen vrijkomt.

Ook in 2018 hebben wij onze bijdrage geleverd aan 'Cultuureducatie met Kwaliteit' (KEK2). Tryater verzorgt binnen deze regeling het inspiratieproject *Wy Spylje*. Een programma voor deskundigheidsbevordering van de leerkrachten in het basisonderwijs over theater, verhaal en verbeelding.

Voortgezet Onderwijs: Ook voor de voorstellingen voor VO ontwikkelen we lesmateriaal als een onderdeel van de voorstelling. Voor de voorstelling *Parsifall* werd samen met MBO Game Design van het Friesland College een game ontwikkeld die voorafgaand aan de voorstelling leerlingen inzicht gaf in wat ze belangrijk vinden in het leven. Vervolgens zijn educatieve medewerkers van Tryater op de scholen geweest met een introductieles waarin we naast deze game het gesprek aangingen over welke keuzes je hebt in je leven en of je je idealen kunt nastreven.

In 2018 hebben we vanuit het Fonds voor Cultuurparticipatie een driejarige subsidie gekregen voor het plan 'je hoeft niet in de spotlights te staan om een ster te zijn' in het kader van de regeling Versterking cultuureducatie in het vmbo, vso en praktijkonderwijs 2018-2020. Hierin trekken we drie jaar samen op met VO-school Piter Jelles Ynsicht om samen een nieuwe leerlijn theater-podiumkunst te ontwikkelen. Voor Tryater een belangrijke samenwerking die ons gelegenheid geeft écht contact te hebben met jongeren van nu. We praten niet over ze, maar met ze.

Andere voortgezet onderwijs scholen weten ons te vinden voor een enkele workshop en soms wat langer durende trajecten waarin wij bijdragen aan de inhoud van cultuuronderwijs op deze scholen. Ook worden we door voortgezet onderwijs scholen gevraagd een bijdrage te leveren aan de "Fryske wike", een week die veel scholen organiseren. Onze ambitie is om voor deze week een aanbod te maken die recht doet aan de Friese taal en aan wat wij als kunstinstelling kunnen bieden. Ons uitgangspunt is om werkelijk te verbinden met de school en de jongeren zodat wat we doen daadwerkelijk beklijft.

Workshops aanbod: Van ons vaste aanbod *Theater, hoe werkt 't?* is ook in 2018 weer veelvuldig gebruik gemaakt. We zien dat deze workshop het beste tot zijn recht komt in ons gebouw, waar we gebruik kunnen maken van alle faciliteiten. Het licht, geluid, de rekvisieten en kostuums tillen deze workshop naar een level wat zorgt voor meer betrokkenheid en een betere theaterervaring. Nieuw in 2018 is dat we deze workshop ook aanbieden aan het primair onderwijs. Met een aantal aanpassingen blijkt dit goed te kunnen. De eerste ervaringen zijn positief.

Ook nieuw dit jaar is dat we een vaste workshop in ons aanbod hebben die gaat over taal en een cross-over is tussen theater en taal. Dit is voortgekomen uit het lesmateriaal van *Karawane* en onze wens om meer vast aanbod te hebben voor de scholen. Deze workshop hebben we *Huh wat? Is dit Taal?* genoemd en heeft als doel om de grenzen van taal te verkennen doormiddel van theater; filosoferen over en spelen met taal.

Binnen het MBO en HBO worden workshops en gastcolleges gegeven door medewerkers van de afdeling educatie. Studenten van PABO's, lerarenopleidingen en kunstvakopleidingen komen jaarlijks (meerdere keren) langs voor rondleidingen, beroepsoriëntatie en workshops. We willen deze studenten inspireren met onze visie op kunsteducatie en ze prikkelen om zelf hier mee aan de slag te gaan.

In het najaar van 2018 hebben we weer een editie gehad van *Try-This*. Met dit project wil Tryater jonge mensen betrekken bij haar activiteiten. Tryater laat deze jonge mensen het roer overnemen: 'take over'. Met de thematiek van een Tryatervoorstelling gaan jongeren zelf aan de slag en maken een theatrale presentatie. Het project betreft jongeren bij Tryater en is daarmee van grote waarde. Een nieuw speerpunt was afgelopen jaar om jongeren uit de provincie te interesseren voor *Try-This*. We gunnen jongeren die verder van Leeuwarden wonen ook de mogelijkheid om samen met gelijkgestemden toneel te spelen of zich te verdiepen in theater.

Tryater werkt samen met kunst bemiddelende instanties in Noord-Nederland, schouwburgen, gemeenten in Fryslân, de provincie Fryslân, overkoepelende onderwijsinstellingen, scholen voor PO, VO, MBO en HBO/WO, kunstcentra, andere (jeugd-) theatergezelschappen en het landelijk netwerk dat met deze gezelschappen is opgezet.

2018 in projecten, speelbeurten, publieksmomenten en bezoekers

Voorstellingen			
<i>Project</i>	<i>Kader</i>	<i>speelbeurten</i>	<i>bezoekersaantal</i>
2018verhalen	Openingsevenement LF2018	1	20.000
De Opening	Openingsevenement LF2018	1	40.000
It Pûdsje	Jeugd 4+ op school	74	5.325
Karawane	Jeugd 8+ in theaters	31	3.384
Wereldburgers van de Voorstreek	Locatievoorstelling	30	3.833
Het heilige hert van Cambuur	Satellyt Skoft&Skiep	10	1.954
Part-time Paradise	Satellyt Skoft&Skiep	18	270
Proloog Doarp Europa	Huiskamervoorstelling	55	1.398
Doarp Europa	Reizende locatievoorstelling	28	3.723
Parsifall	Jongeren 12+ in theaters	18	2.539
Eritreatown	Satellyt Haring en Humus	6	202
DAAR (waar geen mens eerder...)	Satellyt Illustere Figuren	4	117
Nonférence	Talentontwikkeling	6	362
		282	83.107
Overige projecten			
<i>Project</i>	<i>Kader</i>	<i>publieksmomenten</i>	<i>bezoekersaantal</i>
Verdieping Wereldburgers	Verdiepingsprogramma	6	168
Verdieping Doarp Europa	Verdiepingsprogramma	36	670
Try-This	educatie Tryater	4	64
Theater, hoe werkt 't?	educatie Tryater	18	301
Workshops	educatie Tryater	22	602
Overige educatieve activiteiten	educatie Tryater	18	1.513
Overige activiteiten	Diversen	6	1.802

In het activiteitenplan 2017-2020 werden m.b.t. 2018 de volgende projecten aangekondigd:

Activiteitenplan	Uitvoering
<i>Doarp Europa</i>	bleef: <i>Doarp Europa</i> en werd: <i>Proloog Doarp Europa</i>
<i>Wereldburgers van de Voorstreek</i>	bleef: <i>Wereldburgers van de Voorstreek</i>
Opening Leeuwarden 2018	bleef: <i>De Opening</i> en werd: <i>2018verhalen</i>
Jeugd 8+	werd: <i>Karawane</i>
Jeugd 4+ (reprise)	werd: <i>Ien dei út it knisterjende libben fan in pûdsje</i>
Jongerenvoorstelling	bleef: <i>Parsifall</i>
Satellyt	werd: Illustere figuren: <i>DAAR (waar geen mens eerder ging)</i> en: <i>Skoft&Skiep: Het heilige hert van Cambuur</i> en: <i>Haring en Humus: Eritreatown</i>
Vier Sneak Previews	werd: <i>Skoft&Skiep: Part-time Paradise (preview)</i> (zie toelichting hierboven bij 'Sneak Previews')
Generatie Nu	werd: <i>STORMRAM</i>

Het project *Nonférence* werd na het maken van het activiteitenplan aan de programmering toegevoegd. Dat geldt ook voor de Satellyt-voorstellingen van Skoft&Skiep en Haring en Humus en alle activiteiten die in het kader van de verschillende verdiepingsprogramma's werden uitgevoerd bij *Wereldburgers van de Voorstreek* en *Doarp Europa*.

Generatie Nu heeft zich ontwikkeld tot een samenwerking van verschillende Friese theatermakers en collectieven die zich van tijd tot tijd samen presenteren onder de naam *STORMRAM*. In de opstartfase hiervan werden zij hierbij ondersteund door Tryater maar inmiddels is dat niet meer nodig. We laten dit daarom verder buiten beschouwing.

Spreiding

Tryater speelt in theaters en op locatie maar ook op scholen en in dorpshuizen, fijnmazig verspreid over heel Fryslân. Het publiek in de dorpshuizen vergrijsst sterk en de jongere generatie dorpsbewoners voelt zich niet aangetrokken tot de dorpshuizen. Tryater zoekt daarom naar nieuwe manieren om fijnmazig vertakt met ons theater in de dorpen en steden van Fryslân aanwezig te zijn.

Deze zoektocht kreeg in 2018 een heel bijzondere invulling door de voorstelling *Doarp Europa*. De proloog hiervan werd als 'huiskamervoorstelling' aangeboden en kon door mensen in hun eigen huiskamer geboekt worden. Dit was een groot succes. De beschikbare 'data' waren snel uitverkocht en mensen waren na afloop zeer enthousiast. De *Doarp Europa* voorstelling zelf werd als reizende locatievoorstelling gespeeld op plekken waar mensen werken: fabrieken, bankgebouwen, asielzoekerscentra etc. Een ander voorbeeld van een project dat zeer fijnmazig verspreid over heel Fryslân plaatsvond was *2018verhalen*. Door heel Fryslân vertelden mensen hun persoonlijke verhaal bij een bijzonder object en/of plek waarmee zij zich verbonden voelden.

Omdat Tryater theater maakt in het Fries en er buiten Fryslân nagenoeg geen Fries wordt gesproken, wordt het merendeel van de voorstellingen alleen in Fryslân gespeeld. Op de bovenstaande stelregel worden van tijd tot tijd uitzonderingen gemaakt. De reizende voorstellingen worden vrijwel altijd ook in de stad Groningen gespeeld (in het Grand Theatre) en de voorstellingen voor het voortgezet onderwijs worden (in samenwerking met Jonge Harten Festival) ook op scholen in de provincie Groningen gespeeld.

In 2018 speelde *Doarp Europa* in het Grand Theatre. De jongerenvoorstelling *Parsifall* speelde voor Groninger scholieren in Veendam en *Ien dei út it knisterjende libben fan in pûdsje* speelde in het kader van jeugdtheaterfestivals in het Grand Theatre in Groningen en in Theater aan het Spui in Den Haag.

Deel 2 - Zakelijk en organisatorisch

Financieel resultaat

2018 wordt afgesloten met een positief resultaat van **€99.016,-**.

De baten worden 'gedomineerd' door de grote financiële bijdrage van *Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad van Europa 2018* (LF2018) in het kader van de opening daarvan. De begrote sponsorinkomsten en bijdragen uit fondsen in datzelfde kader vielen echter tegen, evenals de overige bijdragen van publieke fondsen. Daar staat tegenover dat de bijdragen uit publieke fondsen hoger is dan begroot en ook de inkomsten uit kaartverkoop een meevaller laten zien. In lijn met de voorgaande jaren worden de *Freonen fan Tryater* ook in 2018 niet gevraagd hun bijdrage 'uit te keren'. Tryater vraagt hen in 2019 een aanzienlijke bijdrage (in de loop der jaren opgebouwd) te doen ten behoeve van de familievoorstelling *Karlsson van het Dak*.

Op geanticiperde tegenvallende baten wordt gereageerd door zowel bij personele- als bij materiële lasten de kosten te beheersen. Bij activiteitenlasten is deze strategie effectiever toe te passen dan bij beheerlasten. Wanneer vervolgens blijkt dat bij de projecten de publieksinkomsten meevallen (deze worden bewust voorzichtig geraamd), worden de getroffen kostenbeheersingsmaatregelen niet teruggedraaid waardoor het achteraf lijkt alsof deze te sterk zijn toegepast.

Financiële positie

Het eigen vermogen neemt met het bedrag van het resultaat toe van €338.833,- in eind 2017 naar €437.849,- eind 2018.

Het bestemmingsfonds OCW 2017-2020 neemt conform de regelgeving toe tot het bedrag van €109.519,-. Aan de bestemmingsfondsen OCW 2013-2016 en Provincie Fryslân KH2018 zijn conform de planning op dat punt de totaalbedragen onttrokken.

Het eigen vermogen van Tryater dient ter dekking van verschillende financiële risico's die Tryater in haar bedrijfsvoering loopt. Van deze risico's wordt een inschatting gemaakt die wordt uitgedrukt in een geldbedrag. Ten opzichte van dat bedrag is op dit moment een 'overschot' ontstaan. Dit stelt Tryater in staat een bedrag van €120.000 toe te voegen aan een 'bestemmingsreserve invoering nieuw beleid 2019 en 2020'.

Het eigen vermogen bedraagt per 31-12-2018:	€437.849,-
• <i>algemene reserve á:</i>	€208.330,-
• <i>bestemmingsfonds OCW 2017-2020 á:</i>	€109.519,-
• <i>bestemmingsreserve invoering nieuw beleid á:</i>	€120.000,-

Ondernemerschap

Tryater ziet ondernemerschap als het omgaan met kansen en risico's. Kansen moeten benut worden en risico's vermeden. Aan de kostenkant is dit het minst 'spannend'. Kansen om grote kostenbesparingen door te voeren doen zich niet gemakkelijk of pijnloos voor en de risico's lijken goed beheersbaar. Hoewel de kostenkant niet mag worden 'verwaarloosd', is het de inkomstenkant waar zowel de kansen als de bedreigingen zich het duidelijkst lijken te manifesteren. De samenstelling van de eigen inkomsten (de inkomstenmix) ziet er bij Tryater als volgt uit:

Inkomstenmix

Soort	Percentage meerjarenbegroting	2017	2018	2018 als index (meerjarenbegroting = 100)
Publieksinkomsten	7%	7%	5%	103
Overige directe inkomsten	1%	0%	35%	4417
Indirecte inkomsten	3%	3%	2%	111
Private middelen				
Particulieren	2%	0%	0%	0
Bedrijven	1%	1%	0%	117
Private fondsen	4%	3%	1%	35
Structurele subsidie				
OCW	65%	69%	45%	104
Fryslân	11%	11%	7%	100
Leeuwarden	2%	2%	1%	100
Incidentele publieke subsidie	3%	4%	3%	152

De inkomstenmix is in 2018 gunstig. De hoge bijdrage van LF2018 geeft ten opzichte van de voorgaande (en vermoedelijk ook de komende) jaren een sterk afwijkend beeld. We kunnen niet anders dan dit als zeer positief te ervaren. De eigen inkomstennorm wordt zo ruim gehaald dat zelfs wanneer we in 2019 en 2020 geen eigen inkomsten meer zouden realiseren, we gemiddeld over de vier jaren nog hoog genoeg zullen uitkomen om aan de norm te voldoen.

Wanneer je (bijvoorbeeld via de bovenstaande indexcijfers) 2018 vergelijkt met de meerjarenbegroting zie je dat niet alleen de overige directe inkomsten zijn toegenomen maar ook de publieksinkomsten, de indirecte inkomsten en de incidentele publieke subsidies. Dat geldt niet voor de private middelen waar met name de private fondsen tegenvallen (de bijdrage van particulieren zal komend jaar weer toenemen wanneer de Freonen van Tryater een grote bijdrage doen aan de familievoorstelling die dan wordt geproduceerd).

Een stijging van de inkomsten uit sponsoring en van onze zakenclub BIZZ ligt helaas niet voor de hand. We werken nu aan een hernieuwde inspanning om na 2018 (wanneer LF2018 niet meer zoveel sponsoren naar zich toe trekt) meer sponsorinkomsten te verkrijgen maar dit valt niet mee. Men lijkt 'moe-gesponsord'. We zullen ook inzetten op fondswerving bij grote en kleinere particuliere fondsen, maar het zal moeilijk blijven hier een grote groei te realiseren. Bij verschillende interessante en grote fondsen worden de BIS-gezelschappen uitgesloten.

Uiteraard trachten we ook om door meer publiek bij onze voorstellingen te trekken de publieksinkomsten te vergroten.

De strategie bij tegenvallende inkomsten is tweeledig: enerzijds gaat het om het voorkomen van tegenvallers en anderzijds om het snel en adequaat reageren aan de kostenkant wanneer tegenvallers zich toch voordoen. Het voorkomen van tegenvallers doen we door reële schattingen van de verschillende inkomstenstromen te maken en deze voorzichtig (d.w.z. eerder te laag dan te hoog) in te schatten. Het beheersen van de kosten begint al bij het maken van de begroting. Tryater maakt een inschatting van de inkomstenkant m.b.t. hoe 'zeker' de inkomsten zijn. Tegenover onzekere inkomsten (uit b.v. fondswerving) worden aan de kostenkant mogelijkheden gecreëerd om te bezuinigen. Bij voorkeur worden dat bezuinigingen op zaken die je als 'extra' zou kunnen bestempelen. Dat is helaas niet altijd goed mogelijk. Van tijd tot tijd moeten pijnlijke beslissingen worden genomen die er vaak op neerkomen dat er met minder mensen aan een project kan worden gewerkt.

Prestatie-eisen

Tryater dient te voldoen aan eisen en/of normen met betrekking tot de eigen inkomsten (hierboven behandeld) en met betrekking tot het publieksbereik (voor specifieke publieksgroepen). De norm m.b.t. de eigen inkomsten wordt door het ministerie van OCW gesteld en is voor de verschillende BIS-gezelschappen gelijk.

De norm voor het publieksbereik wordt gevormd door de aantallen die Tryater zelf heeft opgegeven (in het beleidsplan en de bijbehorende begroting die als basis diende voor de aanvraag voor de periode 2017-2020). Hieronder een overzicht van de normen en de realisatie hiervan in 2018.

	Norm	Realisatie 2017	Realisatie 2018
Eigen inkomsten	23,5%	16,2%	81,1%

	Verwacht 2017-2020 (gemiddeld per jaar)	Bezoekers 2017	Bezoekers 2018
Reguliere voorstellingen	29.526	10.293	72.485
Schoolvoorstellingen PO	8.550	6.381	8.337
Schoolvoorstellingen VO	4.410	2.508	2.285
Jeugdvoorstellingen overig	612	716	0
Totaal bezoekers uitvoeringen	43.098	19.898	83.107

83.107 mensen bezochten in 2018 een van de 282 Tryater-voorstellingen en nog eens 5.120 mensen bezochten een van de 110 andere Tryater-activiteiten. Dat zijn grote aantallen waar we trots op zijn. De Opening van LF2018 en het bijbehorende 2018verhalen vormen met respectievelijk 40.000 en 20.000 bezoekers het grootste deel hiervan (deze cijfers zijn overgenomen van het veiligheidsteam van de gemeente Leeuwarden dat gedurende deze evenementen de gang van zaken in de stad nauwlettend in de gaten hield). Ook wanneer je de 'LF2018-cijfers' van het totaal aftrekt zie je groei ten opzichte van het voorgaande jaar.

Ondanks dat er bij de voorstellingen op school ook groei te zien is ten opzichte van 2017 is Tryater hierover nog niet tevreden. Het aantal VO-schoolvoorstellingen en het aantal VO-scholieren dat deze bezoekt blijft nog steeds achter bij de norm hiervoor (deze norm werd door Tryater zelf gesteld naar aanleiding van de begrote cijfers in de meerjarenbegroting 2017-2020). Om verschillende redenen lijkt het halen van deze norm niet meer binnen ons bereik te liggen. Tryater zal hierover met het ministerie van OCW in gesprek treden.

Personeel en Organisatie

In oktober gaf artistiek directeur Ira Judkovskaja aan dat zij in de zomer van 2020 de functie van artistiek directeur van Tryater zal neerleggen. Door dit al op dit moment aan te kondigen wilde zij het mogelijk maken dat op tijd een opvolger gevonden zou kunnen worden zodat deze beoogd artistiek directeur in alle rust en in samenspraak met de zakelijk directeur en de rest van het gezelschap het beleid voor de volgende vierjarige periode op zou kunnen stellen. Dat is gelukt.

Na een uitgebreide sollicitatieprocedure is in januari 2019 Tatiana Pratley aangewezen als de beoogd artistiek directeur van Tryater. Inmiddels is zij volop met de mensen van Tryater in gesprek als voorbereiding op het schrijven van het volgende beleidsplan.

Wanneer je bezig gaat om nieuw beleid op te stellen wil je dat meestal ook meteen al gaan uitvoeren. Om dit mogelijk te maken is een deel van het vermogen van Tryater in de 'bestemmingsreserve nieuw beleid' ondergebracht. Dat nieuwe beleid moet nog gemaakt worden, maar een deel van de voornemens is er al.

Allereerst zal het uitvoeren van een verdiepings- en verbindingsprogramma dat de afgelopen jaren als experiment werd ingezet met financiering van het BankGiro Loterij Fonds structureel en doorlopend onderdeel van de bedrijfsvoering worden. Daarnaast zullen in de komende jaren twee nieuwe medewerkers aangesteld worden. Het artistieke team zal worden uitgebreid met een vaste dramaturg en met een artistiek coördinator voor Tryater-Jong.

Een uitbreiding van het vaste Tryaterteam vond ook in 2018 al plaats: de afdeling Marketing, Publiciteit en Publiek werd versterkt met Elke Verwoerd die zich zal toeleggen op de online-marketing.

2018 was niet alleen vanwege alle projecten een druk jaar. Zowel de gemeente Leeuwarden als de provincie Fryslân (alsook de samenwerkende Noordelijke overheden: We The North) waren en zijn bezig hun cultuurbeleid te herijken. We stellen het zeer op prijs daarin als gesprekspartner meegenomen te worden.

Publiek, marketing en publiciteit

In 2018 hebben veel mensen kennisgemaakt met Tryater. Met Het Openingsweekend van LF2018 kon Tryater zich zowel binnen als buiten Fryslân profileren. Omdat er voor dit evenement geen kaartverkoop plaatsvond, is meting onder deze (grote) groep helaas niet mogelijk geweest.

De voorstellingen in 2018 die Tryater op locatie speelde, werden goed bezocht. *Wereldburgers van de Voorstreek* had een bezettingspercentage van 98%. *Doarp Europa* 85%. De huiskamervoorstellingen van *Doarp Europa* hadden een bezettingsgraad van 93%.

Van niet iedere bezoeker heeft Tryater gegevens (per bezoeker worden meerdere kaarten besteld). Omdat er voor *Doarp Europa* vaak tientallen kaarten per bedrijf in één keer werden gekocht, heeft Tryater voor deze productie dan ook lang niet alle gegevens. Er zijn echter wel trends te ontdekken.

Wereldburgers: 59% van de bezoekers (waar Tryater gegevens van heeft) was voor het eerst bij Tryater of heeft onlangs een account aangemaakt. Voor *Doarp Europa* was dat 47%. Er was een overlap van 27%: bezoekers die besteld hebben via Active Tickets en die naar beide voorstellingen kwamen.

Voor beide voorstellingen geldt dat de bezoekers in leeftijd varieerden tussen 15 – 65+. De leeftijdsgroep 45 – 65 was oververtegenwoordigd. En hoewel het langzaam gaat, ziet Tryater een trend van verjonging van publiek.

EMC-Cultuuronderzoeken heeft het publiek van Tryater verdeeld volgens de Mosaïc-indeling. Het heeft inzicht gegeven in het profiel van de bezoekers. ‘Landelijk leven’, ‘Welverdiend genieten’ en ‘Rijpe middenklasse’ zijn flink vertegenwoordigd. Toch bereikt Tryater ook ‘Goed Stadsleven’, ‘Jonge Digitalen’ en ‘Modale Koopgezinnen’.

In tegenstelling tot wat in het jaarverslag van 2017 werd gesuggereerd is de 0-meting pas uitgevoerd in 2018, met *Doarp Europa* als te onderzoeken voorstelling. Enkele interessante uitkomsten: Van de respondenten (meer dan 39% reageerde op de enquête) was 66% hoger opgeleid. De nieuwsbrief van Tryater en de krant waren de belangrijkste informatiebronnen. De respondenten geven aan dat het belangrijk is dat Tryater in dorpshuizen speelt, maar dat het maar de vraag is of zij zelf Tryater in een dorpshuis zullen bezoeken.

EMC gaf tevens aan dat de bevolkingsopbouw in Fryslân een zandloper laat zien en dat het niet een gemakkelijke opgave is om de groep 25 – 45 te bereiken.

De website, die in 2016 online is gegaan, is in 2018 tegen grenzen aangelopen. Er was tevens behoefte aan een herziening van het totaal aan publicitaire uitingen ten behoeve van de juiste profilering van Tryater (merkconcept). Eind 2018 is het voornemen uitgesproken om in 2019 een herijkingstraject in te zetten, waarbij het merk Tryater wordt onderzocht en opnieuw naar beeldtaal en tekst (tone of voice) wordt gekeken. BWH ontwerp- en internetbureau uit Leeuwarden begeleidt dit traject.

Met het aannemen van een online-marketeer kan Tryater meer sturing geven op dit deel van de marketing. Metingen voor websitebezoek is uitbesteed aan INTK uit Utrecht. De analyses wijzen uit dat steeds meer mensen de website bezoeken.

Goed werkgeverschap

Tryater onderschrijft het belang van de Arbeidsmarktagenda voor de Culturele en Creatieve sector en de Fair Practice Code en past deze toe. Voor Tryater is de cao theater en dans al jaren leidend en wij zijn in de gelegenheid om een gelijk speelveld te creëren tussen freelancers die als ondernemer opereren en hen die liever in loondienst werken.

Toch zijn er ook kanttekeningen. Voor nieuwe toetreders tot de arbeidsmarkt (jonge theatermakers) die zelf hun eigen werk willen produceren (zoals de Tryater Satelliten) zijn de financiële middelen die zij via fondswerving daarvoor kunnen verkrijgen vaak ontoereikend. Hierdoor worden zij voor een keuze gesteld: of de Fair Practice Code toepassen of het werk niet maken. Omdat beide keuzes onaantrekkelijk zijn komen ze op het hellende vlak daartussen terecht en worden toch allerlei compromissen gemaakt om het maar mogelijk te maken hun werk te maken en te laten zien. Deze keuzes zijn misschien onwenselijk, ze zijn vanuit het perspectief van jonge kunstenaars die zich graag willen bewijzen ook best begrijpelijk.

De onzekerheid die door mogelijke veranderingen in de wetgeving m.b.t. zelfstandigheid van freelancers de afgelopen jaren is ontstaan, is ook in 2018 niet afgenomen. Dit blijft een punt van onrust. Veel freelancers (zoals acteurs en technici) ervaren ten opzichte van een aantal jaren geleden meer inkomensonzekerheid. De onduidelijkheid, die er nu al langere tijd is, over het al dan niet gedwongen moeten stoppen als zelfstandige om weer in loondienst te gaan werken (met voor veel van hen een bijbehorende inkomstendaling) wordt als frustrerend ervaren. Tryater probeert enerzijds zo duidelijk mogelijk te zijn en zo veel mogelijk zekerheid te bieden en anderzijds de keuzevrijheid voor freelancers om als zelfstandige of in loondienst te werken te behouden.

Code Culturele Diversiteit

Ook in 2018 is bij Tryater uitgebreid en in alle geledingen van het bedrijf gesproken over en gewerkt aan culturele diversiteit. Ook is samen met de andere BIS-gezelschappen, de bijbehorende 'standplaatsschouwburgen' en met de gezamenlijk aangestelde Cultuurcurator Culturele Diversiteit gewerkt aan het naleven van de Code Culturele Diversiteit in de sector. Dit werk bestond in 2017 uit het vastleggen van afspraken hierover in een overeenkomst met Cultuurcurator (zie hieronder). In 2018 is gewerkt aan het tot stand brengen van een groot meerjarig programma m.b.t. culturele diversiteit in de podiumkunsten: Theater Inclusief.

Vastgelegde punten en voortgang daarvan:

- Het scannen van Tryater m.b.t. culturele diversiteit (*is gebeurd*);
- Het naar aanleiding van de scan opstellen van actiepunten (*de uitkomst van de scan was onduidelijk. Tryater heeft daarom zelf actiepunten opgesteld*);
- Het voeren van voortgangsgesprekken m.b.t. de actiepunten (*is nog niet gebeurd*);
- Het deelnemen aan inspiratiebijeenkomsten en trainingen (*dit gebeurt in het kader van Theater Inclusief zie hieronder*);
- Het toepassen van de 'Rooney Rule' bij sollicitatieprocedures (*dit gebeurt*);
- Het uitzetten van vacatures via kanalen en netwerken die de kans vergoten op sollicitanten met een cultureel diverse achtergrond (*dit gebeurt*);
- Het met het personeel volgen van een 'unconscious bias' training (*deels al gedaan, deels gepland voor mei 2019*).

De door Tryater opgestelde actiepunten:

- Het op papier zetten van het diversiteitsbeleid van Tryater;
- Vergroting van kennis en bekendheid met Culturele Diversiteit in de verschillende geledingen van het bedrijf:
 - Door een interne werkgroep diversiteit aan te stellen;
 - Door deel te nemen aan inspiratiebijeenkomsten en trainingen;
 - Door bias training(en) te doen;

- Toepassen van deze kennis op de gebieden personeel en partners:
 - Door bewuster vacatures op te stellen;
 - Door hulp te zoeken bij het uitzetten van vacatures;
 - Door actief op zoek te gaan en samen te werken met partners met een cultureel diverse achtergrond;
- Programmering: De programmering van Tryater is erop gericht de werkelijkheid van Fryslân te weerspiegelen in al haar diversiteit, complexiteit en meertaligheid en daardoor toegankelijk te zijn voor een groot en divers publiek.
- Publiek: Culturele Diversiteit een vaste plek geven in het verdiepings- en verbindingsprogramma van Tryater (publiekswerk);

Ook de Raad van Toezicht werkt aan het vergroten van de diversiteit door te zoeken naar een of meerdere leden met een cultureel diverse achtergrond. Het aanstellen van Paulo Martina als lid van de Raad van Toezicht kan in dat kader gezien worden (al was dat zeker niet de enige reden om hem aan te stellen).

Tot nader order werkt Tryater met de volgende, door Theatergroep Oostpool ontwikkelde, definitie van culturele diversiteit: *“Het gaat erom dat de omgeving waarin een culturele instelling functioneert zijn weerslag krijgt in het werk van de instelling en de instelling zelf”*. Daarbij beschouwt Tryater in eerste instantie Fryslân en vervolgens Noord-Nederland als de omgeving waarin wij functioneren.

Tryater hecht eraan om wanneer het gaat over culturele diversiteit ook te benoemen dat wij ons al meer dan vijftig jaar richten op een culturele ‘minderheidsgroep’ in Nederland namelijk de Friestalige Nederlanders. Ook vindt Tryater het van belang om te benoemen dat zij zich in het werken aan het vergroten van de culturele diversiteit niet uitsluitend richt op het vergroten van de etnische diversiteit, maar ook van diversiteit op het gebied van: gender, seksuele geaardheid, lichamelijke beperking, leeftijd, opleidingsniveau en sociaaleconomische achtergrond.

Duurzaamheid

Tryater wil graag duurzamer werken en bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering en het verbeteren van onze leefomgeving nu en in de toekomst. In 2018 heeft dit op de volgende manieren vorm gekregen:

We hebben verder gewerkt aan de ambitie om op termijn het Green Key certificaat te behalen (of in ieder geval aan de eisen daarvoor te voldoen). Omdat het een aanzienlijke investering zou betekenen om dit in één keer volledig te doen, doen we het stapsgewijs. Minder duurzame elementen worden zo stuk voor stuk in de loop der jaren vervangen door duurzame alternatieven (in 2018 een verwarmingsketel en een deel van de theaterverlichting). Zaken die relatief gemakkelijk meteen konden worden gedaan, deden we al vanaf 2017 (‘groene stroom’ en ‘groene’ schoonmaakmiddelen). In 2018 hebben we vooral aandacht gehad voor het verduurzamen van onze catering door biologisch en fair-trade in te kopen en bij voorkeur alles vegetarisch te doen.

In 2018 deed Tryater mee aan de Elfwegentocht: een ‘ludiek’ project waarbij het de ambitie was om de eerste twee weken van juli alle verkeer in Fryslân klimaatneutraal te laten rijden. Tryater reed deze weken met haar twee vrachtwagens op blauwe diesel: een ‘fossiel-vrij’ alternatief voor reguliere diesel dat van hergebruikte olie uit de voedselindustrie wordt vervaardigd. We hadden ons voorgenomen wanneer dat financieel haalbaar zou zijn, dit te blijven doen. Uiteindelijk zijn het niet zozeer financiële maar praktische bezwaren die dit niet altijd mogelijk maken. Blauwe diesel is niet alleen duurder maar helaas maar op een beperkt aantal plekken verkrijgbaar.

Raad van Toezicht en directie

Op 1 januari 2018 bestond de Raad van Toezicht uit:

- Fred Veenstra (voorzitter, 13-3-2017, 13-3-2021¹),
- Relinde Vos (secretaris, 29-9-2014, 29-9-2022²),
- Klaas van den Berg (lid, 29-9-2014, 29-9-2022²),
- Rachel Feuchtwang (lid, 29-9-2014, 29-9-2022²) en
- Klaas Lourens (lid, 23-9-2009, 23-9-2021²).

Op 7 november 2018 trad ook toe:

- Paulo Martina (lid, 7-11-2018, 7-11-2022¹).

De Raad van Toezicht kwam in 2018 vier keer bijeen (op: 26 maart, 28 mei, 17 september en 7 november). Enkele leden van de Raad van Toezicht ontvangen een maandelijkse vrijwilligersvergoeding à €125,- andere leden zagen hiervan af).

Het bestuur van Tryater bestaat uit directeuren Ira Judkovskaja (sinds 1-11-2007 artistiek directeur-bestuurder) en Valentijn Fit (sinds 1-1-2016 zakelijk directeur-bestuurder).

In 2018 maakte Ira Judkovskaja haar voornemen bekend medio 2020 te stoppen als artistiek directeur van Tryater. Tatiana Pratley is inmiddels (na een uitgebreide sollicitatieprocedure) door de Raad van Toezicht aangewezen als de beoogde nieuwe artistiek directeur-bestuurder. Op dit moment werkt zij samen met de zakelijk directeur aan de contouren van het beleid voor de periode 2021-2024.

Governance Code Cultuur

Bestuur en Raad van Toezicht hebben afgesproken de Governance Code Cultuur toe te passen. De Governance Code Cultuur biedt principes en best-practices die als uitgangspunten dienen voor het goed besturen van culturele instellingen. De negen principes van de Governance Code Cultuur worden bij Tryater toegepast. In het kader van het 'pas- toe-of-leg-uit-principe' heeft Tryater daarom niets uit te leggen.

Het bestuur is verantwoordelijk voor juiste toepassing van de Code en de Raad van Toezicht ziet daarop toe.

Wet normering topinkomens

Aangaande de Wet normering topinkomens kan Tryater melden dat de bezoldigingen bij Tryater ruim binnen de norm blijven. Een specificatie hiervan is te vinden in de jaarrekening.

¹ Herkiesbaar voor een periode van vier jaren.

² Niet herkiesbaar.